

II. STEDELIJKE MONUMENTENZORG IN DE PERIODE 1957-1973

W. Thoomes

De snelle ontwikkelingen, die zich - vooral in het afgelopen decennium - voordeden op allerlei terreinen van het maatschappelijk leven zijn gelukkig niet aan de monumentenzorg in de stad Utrecht voorbijgegaan. Vier gebeurtenissen markeren deze ontwikkeling in het bijzonder:

1. de instelling van de subsidieregeling voor woonhuisrestauraties;
2. de vaststelling van de Rijksmonumentenlijst;
3. de aanvang van de restauratie van de vijf grote Hervormde binnenstadskerken en
4. de indiening van het ontwerp-beschermd stadsgezicht voor de binnenstad.

Woonhuisrestauraties

Het begrip voor de waarde van het oude woonhuis - als architectuur-historisch element en als onderdeel van het stadsgezicht - is nog niet zo lang gemeengoed. De - door het Rijk - uitgegeven geïllustreerde beschrijvingen van monumenten van geschiedenis en kunst laten zien dat het woonhuis in de dertiger jaren nog maar zelden aandacht kreeg. Ir. R. Meischke¹³⁾ wijst erop, dat het restaureren van woonhuizen eerst omstreeks 1955 goed op gang is gekomen. Terwijl voordien wel gevels werden gerestaureerd, behoorde het algeheel herstel van een woonhuis tot de uitzonderingen.¹⁴⁾

Dat voor de stad Utrecht eerst in 1961, op initiatief van Temminck Groll, een subsidieregeling voor woonhuisrestauraties tot stand kwam, is dus niet zo verwonderlijk. Het voorstel van Burgemeester en Wethouders aan de Gemeenteraad¹⁵⁾ gaf als reden voor het instellen van deze regeling: „Teneinde te voorkomen, dat talrijke, nu nog in redelijke staat verkerende, historisch belangrijke percelen van particulieren (woonhuizen, pakhuizen) mettertijd geheel verloren gaan of slechts met zeer hoge kosten kunnen worden behouden, dient thans te worden gehandeld. De beschermende maatregelen, zoals die,

13) R. Meischke, *Het Nederlandse woonhuis van 1300 tot 1800*, Haarlem 1969, p. 22.

14) Zie voor de kleine restauraties de jaarverslagen UMF. Voor de uitzonderingen o.m. L. J. Plemp van Duiveland, *Het huis aan de Stammersbrug*, Utrecht z.j.; A. J. v. d. Ven, *Janskerkhof 13*, Utrecht 1959; W. F. J. den Uyl, *Paushuize en zijn naaste omgeving*, Prov. Almanak 1959.

15) Gedrukte Verzameling 1960, nr. 324.

Huis Drakenburg, Oudegracht, (Gem. Archief Utrecht, 1972).

welke op grond van de Monumentenverordening kunnen worden genomen, zijn alléén niet toereikend. Daarnaast dienen de mogelijkheden te worden geschapen voor de tijdige uitvoering van restauraties in het belang van het behoud van het karakter en de historische waarde van bepaalde stadsgedelen.”

De regeling hield in dat het Rijk en de gemeente ieder aan de eigenaren van te restaureren woonhuismonumenten een tegemoetkoming van 30 procent van de restauratiekosten zouden verstrekken, terwijl de Provincie bereid was 10 procent van deze kosten voor haar rekening te nemen. Opmerkelijk is dat de regeling bedoeld werd voor restauraties waarvan de kosten in geen enkel geval f 25.000,— te boven zouden gaan. Alleen al daaraan laat zich de snelle stijging van lonen en materiaalprijzen in de bouwsector en in het bijzonder in de restauratiesector (waar de lonen circa 60 procent van de totale kosten vormen tegen 40 procent of minder in de eigentijdse bouw) aflezen: in 1973

Lichtegaard 4-7a (Gem. Archief Utrecht, 1968).

kan men nauwelijks een beperkt onderdeel van een huis voor dit bedrag restaureren. Maar het laat ook zien dat aanvankelijk toch nog op de oude voet, dwz. in de vorm van gevelrestauraties, werd gedacht en dat eerst langzamerhand meer en meer volledige restauraties van woonhuizen tot uitvoering kwamen.

Voor 1961 stelden Rijk en gemeente ieder f 50.000,— ter beschikking. Tot 1966 bleef de jaarlijkse bijdrage op dat bedrag gehandhaafd terwijl daarna, onder aandrang van de gemeentelijke monumentencommissie en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, een geleidelijke stijging optreedt tot f 400.000,— voor Rijk en Gemeente ieder, in 1973.

Het zou te ver voeren hier aan te geven welke restauraties onder deze regeling tot stand kwamen.¹⁶⁾ In 1961 ging men er van uit dat per jaar gemiddeld tien restauraties zouden kunnen worden uitgevoerd. Dat aantal werd echter lang niet altijd bereikt. Opmerkelijke restauraties na 1961 waren: Lichtegaard 2, 4, 5, 6 en 7, Nieuwegracht 37 en 39, Achter den Dom 16, Oudegracht 57,

Nieuwegracht 145 en 159, Pieterstraat 6, Achter St. Pieter 21 en Achter St. Pieter 14 (met uitzondering van de voorgevel), Herenstraat 27 en 48, Lijnmarkt 41 en 43. Enigszins buiten de regeling vielen de restauraties van het bijzonder belangwekkende huis Drakenburg (Oudegracht 114) - waarvoor, dit terzijde, in 1958 nog een sloopvergunning werd gevraagd - en van het complex 't Hoogt. Voor de subsidiëring van deze werken werd nl. in verband met hun grote omvang niet geput uit de „woonhuizenpot”, maar werden aparte kredieten beschikbaar gesteld. Bij de restauratie van Drakenburg bleek, dat dit huis in eerste aanleg vermoedelijk uit de twaalfde eeuw stamt. De vele unieke vondsten, tijdens de uitvoering van het werk gedaan, doen hopen, dat de architect, de heer Th. Haakma Wagenaar, nog eens de tijd zal vinden een publikatie daarover te verzorgen.

De plannen voor de restauratie van het complex 't Hoogt door het Utrechts Monumentenfonds ontstonden kort voor het 25-jarig bestaan van die stichting. Als men weet, dat er plannen bestonden de huizen te slopen voor de aanleg van parkeerruimte, wekt het geen verwondering, dat eerst einde 1970 met het werk, dat rond 2 miljoen zou gaan kosten en medio 1973 werd voltooid, kon worden begonnen. Er ontstond in die drie jaren o.l.v. architect A. L. Oosting, binnen deze zes aan 't Hoogt en de Slachtstraat gelegen huizen, een complex van met elkaar verbonden ruimten, waarin naast een klein theater, een minifilmhuisje en tentoonstellingsruimten ook een eethuisje en een café werden ondergebracht. De bedoeling, te bewijzen dat oude huizen een zeer positieve bijdrage aan het leven van het stadshart kunnen leveren, werd volledig bewaarheid.

Overigens bleek de omvang van de „woonhuizenpot” al na enkele jaren te klein en dat in steeds sterkere mate. Er ontstond spoedig een wachtlijst van aanvragen, waarvan de laatste eerst vier of vijf jaar na hun indiening zouden kunnen worden gehonoreerd. Dat deze omstandigheid frustrerend werkte op de bereidheid bij eigenaren om plannen voor restauraties te laten opstellen, behoeft geen nadere uitleg.

Het Utrechts Monumentenfonds

Overigens betekende deze regeling bijna de verdwijning van de Stichting Het Utrechts Monumentenfonds. De stichting zag haar werkterrein (het geven van bijdragen, in de orde van f 1000,— à f 2500,—, in de kosten van restauraties, tot dan toe vrijwel altijd gevelrestauraties) goeddeels wegvallen. In het al gereleveerde voorstel aan de Raad ¹⁵⁾ schreven Burgemeester en Wet-houders wel: „De taak van het Utrechts Monumentenfonds kan, wat betreft het bevorderen van de restauratie van particuliere percelen, blijven bestaan uit het subsidiëren van kleine, snel uit te voeren restauraties, van die waarvoor geen rijkssubsidies kunnen worden verkregen, maar die wel van belang

16) Zie voor de restauraties uit de eerste periode de reeks van publikaties van C. L. Temminck Groll, mb 1957 t/m 1962 en 1965; jb 1960, p. 103; in „De Timmerwerf”, 1957 t/m 1964 en *Middeleeuwse stenen huizen te Utrecht . . .*, 's-Gravenhage 1963. Voor de latere: mb 1969, p. 63; 1970, p. 93; 1971 p. 85 en de jaarverslagen UMF.

Het pandje Nieuwegracht 37 van het Utrechts Monumentenfonds (Gem. Archief Utrecht, 1968).

zijn voor het historisch aanzien van de stad en van restauraties van percelen, waarvan de eigenaren geen rijkssubsidie wensen te aanvaarden.” Maar ook al werden tussen 1961 en 1966 nog rond 20 kleine restauraties met steun van het Fonds uitgevoerd, het was duidelijk een aflopende zaak. Het bestuur van de stichting bezon zich dan ook niet ten onrechte op de taak van de stichting en sloeg vervolgens een door verwante instellingen reeds lang gevolgd (en overigens door de oprichters reeds voorziene) weg in: het kopen en in eigen beheer restaureren van woonhuizen, waarvan het behoud niet op een andere wijze zou zijn zeker te stellen. Eind 1966 werd het huisje Nieuwegracht 37 aangekocht, eind 1972 bestond het bezit uit 29 huizen, w.o. de Myropscameren aan de Springweg, het complex 't Hoogt en het Huis Oudaen, met een gezamenlijke boekwaarde van rond f 1.800.000,—. In dat laatste jaar werd voor aankopen en restauraties rond f 1.600.000,— besteed.¹⁷⁾

17) Jaarverslag UMF 1972.

Een nieuw hoogtepunt bracht 1964: op 17 augustus diende de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk de ontwerp-monumentenlijst voor de gemeente Utrecht bij de Gemeenteraad in. De gemeentelijke monumentencommissie bracht over dat ontwerp een uitvoerig advies uit, waarin werd voorgesteld een groot aantal panden en bouwfragmenten, enkele uit archeologisch oogpunt belangrijke terreinen, alsmede enkele reeksen stoepen aan de lijst toe te voegen. Op 3 juni 1965 behandelde de Raad het ontwerp. Uit het voorstel van Burgemeester en Wethouders¹⁸⁾ blijkt, dat de voorstellen van de monumentencommissie goeddeels door het College werden overgenomen. Daarnaast werd echter tegen de plaatsing van 14 objecten op de lijst bezwaar gemaakt omdat deze in verband met gemeentelijke plannen „van stedenbouwkundige of andere aard bezwaarlijk in stand gehouden zullen kunnen worden... De realisering van deze plannen is... voor de plaatselijke samenleving van zulk grote betekenis, dat de hieraan verbonden belangen onzes inziens moeten prevaleren boven die van de monumentenzorg”. Naast andere behoorden tot deze 14 objecten Mariaplaats 14 (i.v.m. het plan Hoog-Catharijne), Janskerkhof 1 en Wed 7 (voor de verbreding van respectievelijk de Lange Jansstraat en de Korte Nieuwstraat) en uiteraard de „Wallen, stadsbuitengracht, singels en bolwerken, van de Kleine Singel af, westwaarts, daarna zuidwaarts tot aan de rotonde bij de Bleekstraat”. Daarnaast werd bij een 90-tal voorgestelde monumenten de aantekening geplaatst dat „die waarschijnlijk wel in de toekomst moeten worden aangetast, doch waarvan op dit ogenblik de noodzaak daartoe nog niet aan de hand van vastgestelde plannen kan worden aangetoond.” Men leefde in die tijd dan ook nog geheel in de ban van het verkeersplan-Feuchtinger.

Als de Minister op 12 juli 1966 de lijst vaststelt, blijkt, dat deze de door de gemeente voorgestelde toevoegingen goeddeels heeft overgenomen. De voorstellen tot afvoering leidden echter niet tot het wenselijk geachte resultaat. Burgemeester en Wethouders schreven daarover in hun voorstel¹⁹⁾: „Deze beschikking is zeer teleurstellend. Zij betekent namelijk, dat de uitvoering van verschillende plannen geheel onzeker wordt, omdat zij afhankelijk zal zijn van de bereidheid van de Minister om te zijner tijd een aanvraag om vergunning tot sloping in gunstige overweging te nemen.” De Raad besloot op voorstel van het College tegen deze beslissing bij de Kroon in beroep te gaan. Dat gebeurde niet voor de stadsbuitengracht, waarvoor inmiddels reeds een beroep was ingesteld tegen de door de Minister geweigerde dempingsvergunning. Tenslotte vermeldde Burgemeester en Wethouders in hun voorstel dat nu - door de aanvaarding van het plan-Kuiper - met zekerheid kon worden bepaald welke van de in 1965 genoemde 90 objecten, die waarschijnlijk moesten worden aangetast „in de toekomst bezwaarlijk in stand gehouden zullen kunnen worden. Alhoewel de Minister ons ten aanzien van deze aangelegenheid geen enkele zekerheid heeft gegeven, vertrouwen wij er op,

18) Gedrukte Verzameling 1965, nr. 128.

19) Gedrukte Verzameling 1966, nr. 219.

dat de bewindsman ons te gelegener tijd de vereiste vergunning tot het slopen van deze percelen enz. niet zal onthouden.”

Het is bekend hoe het verder ging. De afdoening van de beroepen liet eindelijk op zich wachten, de plannen-Feuchtinger en -Kuiper werden vergeten en de door de gemeente gewraakte objecten bleven intact op enkele uitzonderingen na (de huizen Oudegracht 49 en 51 en, het zij hier maar nuchter geconstateerd, de stadsbuitengracht tussen het Sterrebos en de Weerdsloop) en werden soms zelfs (Hoogt 4, 6, 8 en 10) gerestaureerd.

Hervormde kerken

De abominabele toestand waarin de vijf grote Hervormde kerken in de binnenstad (de Dom-, Jans-, Jacobi-, Buur- en Nicolaïkerk) verkeerden, leidde in 1968 tot overleg tussen de Hervormde Gemeente, het Rijk, de Provincie en de gemeente. Ondanks regelmatige restauraties in het verleden aan de Domkerk verkeerde veel natuursteenwerk weer in slechte staat. Vooral de toestand van de balustrades leverde direct gevaar op. Het ijzer van de raambruggen in de vensters had door roestvorming schade aan het natuursteen van de traceringen veroorzaakt. Bovendien waren er lekkages door beschadigingen aan de leibedekking en aan de loodbekledingen van goten en muren. Voor de Janskerk werd een algehele restauratie van het Romaanse schip en het dwarsschip nodig geacht. Bij de drie andere kerken waren het vooral de kappen, die zorgen baarden. Op allerlei plaatsen traden lekkages op en overal verrotte het houtwerk en werd het muurwerk aangetast. Het verwijderen van de pleisterlagen werd noodzakelijk geacht om de kerken weer hun oude luister te kunnen geven. Van het begin af was duidelijk dat deze werkzaamheden, zelfs indien zij alleen het noodzakelijke herstel zouden omvatten, zeer langdurig en kostbaar zouden zijn. Aanvankelijk werden die kosten geraamd op tien tot vijftien miljoen, te verwerken in tien tot vijftien jaar. In 1969²⁰⁾ werden de kosten nader geraamd op f 16.300.000,—, waarbij per jaar ongeveer 1 miljoen zou kunnen worden besteed. Uit technisch oogpunt zou een snellere restauratie mogelijk geweest zijn, maar de beperkte omvang van de beschikbare middelen noodzaakte tot temporisering. Overigens werd toen reeds gesteld dat alleen al door de loon- en prijsstijgingen maar ongetwijfeld ook door vele op dat moment nog niet te voorziene omstandigheden wel verdere kostenstijgingen zouden gaan optreden. Van deze kosten nam het Rijk 66½%, de provincie 7½% en de gemeente 25% voor haar rekening. Ten laste van de Hervormde gemeente bleef dan 1% van de restauratiekosten, alsmede de niet-subsidiabele kosten.

Volgens de door de architect ir. T. van Hoogevest opgestelde plannen werd dat jaar nog begonnen met de werkzaamheden aan de Jacobi- en de Nicolaïkerk. Verwacht werd, dat deze werken en die aan de Janskerk binnen zes à zeven jaren voltooid zouden kunnen zijn. In de daarna volgende acht à negen jaar

20) Gedrukte Verzameling 1969, nr. 235. Voorts mb 1970, p. 74; 1972, p. 45, 94; rapporten *Het vijf kerken restauratieplan*, Utrecht, 1973.

zou dan gelijktijdig aan de Domkerk en de Buurkerk gewerkt kunnen worden. De documentatie wordt verzorgd door Th. Haakma Wagenaar.

Al spoedig echter bleek, dat de restauratiekosten - alleen al door de loon- en prijsstijgingen en de invoering van de b.t.w. - aanmerkelijk hoger zouden worden. Begin 1970 werden de kosten al op f 22.000.000,— geraamd.²¹⁾ De tijdsduur werd - omdat het jaarlijks te verwerken bedrag nagenoeg gelijk bleef - in een gelijk tempo langer. Men mag dan ook concluderen dat Utrecht nog heel lang van deze werken getuige zal zijn voordat dit sluitstuk van Utrecht's grote restauraties is voltooid.

Pieterskerk

Voltooid werd wel de in 1954 o.l.v. ir. P. H. N. Briët begonnen en sedert 1968 in samenwerking met dr. ir. C. L. Temminck Groll uitgevoerde restauratie van de Pieterskerk.²²⁾ Ook hier riep de sterke stijging van de restauratiekosten grote moeilijkheden op. Daardoor werden de werkzaamheden van 1958 tot 1962 stilgelegd. Ook in 1966 dreigde stillegging omdat de gemeente geen verdere subsidiëring meer in het uitzicht stelde. Toen die er weer was en een speciale financieringslening door het kerkbestuur was aangetrokken, kon worden voortgewerkt.

Eind 1965 was de restauratie van het schip met de zijbeuken, van de Pieterlenkapel en van het noordelijke ingangsportaal gereed. Daarna werd verder gewerkt aan het koor met de zuidelijke Dekenkapel en de noordelijke zijkapel en het transept. In het najaar van 1970 was de hele restauratie afgesloten en werden de kosten vastgesteld op rond f 4.150.000,—.

De restauratie gaf de kerk een voor tijdgenoten ongekend aanzicht. Door de verwijdering van het orgelfront ging het hoogkoor weer bij de kerk behoren. Het herstel van de teruggevonden trappen naar het hoogkoor en het herstellen van de open verbindingen tussen het transept en de kapellen versterkten deze gedaanteverandering. Ook uitwendig kreeg de kerk door het verwijderen van het pleisterwerk en het slopen van aanbouwen een nieuw gezicht. Bij de restauratie kwamen vele unieke restanten van vroegere bouwfases te voorschijn terwijl ook zeer verrassende vondsten werden gedaan. Zeker moeten hier worden genoemd de vier zandstenen reliëfs uit circa 1170, Romaans beeldhouwwerk van grote kunsthistorische betekenis, de tegelvloer in de Dekenkapel, de gewelfschilderingen en de 14e eeuwse sarcofaag met de voor Noord-Nederland volstrekt unieke fresco's.

Werven

Niet voltooid werd de restauratie van Utrechts meest unieke monument: de werven langs de oude grachten. Dat viel ook nauwelijks te verwachten bij een

21) Gedrukte Verzameling 1970, nr. 301.

22) Mb 1956, p. 73; 1964, p. 28; 1965, p. 44; 1970, p. 34, 79; *Pieterskerk Utrecht*, Utrecht 1973; Gedrukte Verzameling 1969, nr. 245, p. 90.

Pieterskerk, interieur naar het oosten, met de teruggevonden en herplaatste 12e eeuwse reliefs (Gem. Archief Utrecht, 1968).

zo omvangrijk werk. Toch vorderde het herstel regelmatig. De werven en walmuren - die in de vijftiger jaren geheel eigendom van de gemeente waren geworden - kwamen gereed, de werfmuren volgden stukje voor stukje. Veel eigenaren bleken - ondanks regelmatige acties door de gemeente - niet bereid tot overdracht van hun meters werfmuur. Hoewel - uitgaande van een jaarlijks te realiseren programma van ongeveer 75 meter werfmuur - nog tot rond 1990 moet worden gewerkt om alle nog niet gerestaureerde werfmuren te kunnen herstellen, kon in het begin van de zeventiger jaren toch worden gezegd, dat van de zeer verwaarloosde toestand, waarin dit monument nog rond 1950 verkeerde, weinig meer viel te merken.

Andere grote restauraties

Naast al deze grote werken zouden de minder opvallende bijna worden vergeten: de restauratie van de Catharijnekerk (ir. G. M. Leeuwenberg, ir. J. L. Volders), de ontglazing en vernieuwing van veel natuursteenwerk van de pandhof van de Domkerk, (1962, Rijksgebouwendienst), de werken aan de St. Augustinuskerk, (1965/69, ir. Th. van Gendt), het herstel van de kap van de Grote Vleeshal aan de Voorstraat, 1972, de werkzaamheden aan het hoofdgebouw van het Stadhuis, 1971, en de restauratie van de pandhof van St. Marie, 1973 (Dienst O.W.). Laatstgenoemd werk gaf het voormalig immu-niteitsgebied weer een duidelijk herkenbare kern.

Dat in deze jaren ook plannen ontstonden voor de restauratie van het Catharijneconvent ²³⁾ (dat met Nieuwegracht 63 huisvesting moet gaan bieden aan het Museum voor Religieuze Kunst) en voor uitvoerige herstelwerkzaamheden aan de Domtoren en het Domcarillon moet hier eveneens tenminste worden vermeld. Beide plannen waren jarenlang het onderwerp van overleg met het Rijk maar de uitvoering ervan bleef op de beperkte omvang van de financiële middelen steken. Zeer opmerkelijk was de beslissing van het Rijk niet mee te subsidiëren in de restauratie van het Domcarillon omdat dat herstel niet urgent zou zijn: de ijzeren klokkenstoel stond op instorten en het tractuur was doorgeroest.

Archeoloog

Hoewel Utrecht in het verleden opmerkelijke opgravingen te zien gaf, was het stelselmatig opgraven op iedere plaats, die door sloop van bebouwing daartoe mogelijkheden bood, een moeilijk te realiseren zaak. Ongetwijfeld gingen daardoor - ondanks inspanningen van velen - onvervangbare gegevens over de stadsgeschiedenis verloren. De benoeming van een gemeentelijke archeoloog, drs. T. Hoekstra, in 1971, was daarom zeer toe te juichen.

23) Jb 1943, p. 119; mb 1970, p. 68.

Tenslotte bracht het begin van de zeventiger jaren nog een belangrijke zaak voor de monumentenzorg in Utrecht: in 1972 werd - na haast eindeloos overleg tussen de gemeente en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg - door de Ministers van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting een ontwerp beschermd stadsgezicht voor de Utrechtse binnenstad aan de Gemeenteraad voorgelegd.

De in 1961 in werking getreden Monumentenwet opende - naast de vaststelling van monumentenlijsten - de mogelijkheid „een geheel, een complex voor ontsiering te behoeden, wanneer (dit) door zijn bijzondere sfeer voor de schoonheid van stad of dorp van belang is.” Binnen zo'n gezicht zou „het streven er op gericht moet(en) zijn, dat wenselijke of noodzakelijke veranderingen slechts geschieden op zodanige wijze, dat het aspect van het geheel niet, of althans zo weinig mogelijk, schade lijdt”.²⁴⁾ Het voor de Utrechtse binnenstad opgestelde ontwerp omvatte ruwweg de hele oude stad binnen de stadsbuitengrachten, met uitzondering van Wijk-C en het Vredenburg. „Het maakt nog weer eens duidelijk dat monumentenzorg niet alleen is het restaureren van verspreid liggende gebouwen met een bijzondere architectuur-historische waarde maar dat deze zorg zich uitstrekt over hele stadskernen opdat het eigen karakter daarvan, zoals dat gevormd wordt door het samenspel van gebouwen, straten, pleinen, grachten en bomen, niet verloren gaat. Maar deze aanwijzing tot beschermd stadsgezicht houdt ook in dat binnen het gebied geen vernieuwing meer kan plaatsvinden door grootscheepse sloop van het bestaande en de bouw van nieuwe elementen, die een zo gunstig mogelijk economisch rendement opleveren. Het betekent dat een begin moet worden gemaakt met het afleggen van de vrijwel zeker lange weg van herstel, verbetering en aanpassing van het bestaande.”¹⁷⁾

Het opmerkelijke van het gezicht was dat het de oude stad in drie zônes (de klassen A, B en C) verdeelt. Geconstateerd mag worden dat de waarde van het stadsbeeld niet overal even groot is. Een gebied van 143 ha is uiteraard niet homogeen van karakter. Er zijn de werven, de vaak nog zeer gave grachtwanden, maar ook sterk verkrotte straten. Op een sterk vereenvoudigde manier weliswaar werd gepoogd deze heterogeniteit door de verdeling aan te geven. De ontwerpers van het gezicht achtten in de A-gebieden het stratenpatroon, de bebouwing (aard, type, hoogte, breedte en diepte, bekapping), de indeling van de openbare ruimten en de beplanting, maar ook de gevelindeling en het materiaalgebruik bepalend voor het stadsbeeld. In de C-gebieden valt h.i. de nadruk echter alleen nog op het stratenpatroon en aard, type en hoogte van de bebouwing; in de B-gebieden zijn gevelindeling en materiaalgebruik geen beeldbepalende elementen meer maar de overige wel. Zo werd gepoogd een geleidelijke overgang te bereiken, die aan de verschillen in waardering recht zou doen wedervaren. Tot de A-gebieden behoorden uiteraard de grachten, alsmede de v.m. immunitetsgebieden van Domkerk, Jans-

24) Memorie van Toelichting bij het Ontwerp-Monumentenwet.

kerk en Pieterskerk. B-gebieden zijn de wallen en singels, het „tussengebiet” tussen de grachten, de omgeving van de Nicolaaskerk, de Springweg en de Mariaplaats. De gebieden, waarin de oude stedenbouwkundige structuur is verdwenen of waar de verkrotting reeds te ver is voortgeschreden om herstel mogelijk te laten zijn, vallen onder de klassering-C.

Deze zonering riep tijdens de behandeling nog al wat vragen op. De indeling werd vrij willekeurig, hier en daar onbegrijpelijk en daardoor verwarringstichtend genoemd. Burgemeester en Wethouders toonden zich echter in hun advies over het ontwerp (Gedrukte Verzameling 1973, nr. 215) voorstander van deze classificatie „juist omdat bij het ontbreken van een differentiatie de neiging zal ontstaan om het laagste niveau van bescherming aan te houden”. In hun advies gaven Burgemeester en Wethouders de Gemeenteraad niet alleen in overweging met het ontwerp in te stemmen doch zelfs de omvang ervan nog iets te vergroten en wel met de bebouwing aan de oostzijde van de Lange Elisabethstraat en het Vredenburg. Op 28 juni 1973 sloot de Raad zich bij dit advies aan en verenigde zich daardoor met de daarin uitgesproken gedachte dat „het beschermde stadsgezicht beschouwd (moet) worden als een bouwsteen voor het structuurplan”.